УДК 37.013.32

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-224-232

Цінько Світлана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
української мови, літератури та методики навчання
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна.
lana_ts_1@ukr.net, svitlana.ts.14@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3350-5270>

ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Останнім часом компетентнісний підхід посів провідне місце в системі української освіти. Більшість освітніх документів ґрунтуються на компетентнісному підході як чільному, зокрема, Державний стандарт базової середньої освіти України, концепція Нової української школи тощо.

Компетентнісний підхід в освітній галузі розглядається у наукових публікаціях Г. Алексєєвої, Н. Бібік, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Даниско, О. Демченко, О. Ісаєвої, В. Кизилової, О. Куцевол, В. Мартиненко, С. Молочко, В. Новосьолової, О. Пометун, О. Савченко, О. Семенов, Г. Токмань, В. Уліщенко, В. Шуляра, А. Фасолі, О. Хоми, Т. Яценко та інших науковців і практиків.

Як відомо, у сучасному світі все змінюється дуже швидко, зростає кількість інформації на одну людину, ця інформація подається не лише в усному вигляді, а й письмово. Її необхідно усвідомити, переосмислити, застосувати. Відтак, щоб людина могла виконувати такі дії, у неї мають бути добре розвинені читачькі навички. Показово, що «навички читання, які вважалися потрібними для розвитку особистості, успіхів у навчанні, участі в економічному й громадському житті 20 років тому, відрізняються від тих, які потрібні сьогодні. Імовірно, що й через наступні 20 років вони також зміняться» (PISA, 2017, с. 4).

Метою нашого дослідження є обґрунтування важливості формування читачької компетентності як основи медіаграмотної особистості здобувача сучасної освіти.

Розглянемо поняття про читачьку компетентність або читачьку грамотність.

У цілому «читачька грамотність – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і

розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства» (PISA, 2017, с. 5).

Науковці виокремлюють художньо-читацьку та інформаційно-читацьку компетентності.

Художньо-читацька або літературна компетентність трактується як якість особистості, що виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати й застосовувати знання й уміння для розуміння змісту художнього чи публіцистичного тексту.

Інформаційно-читацька компетентність – це здатність особистості самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання й уміння для розуміння змісту наукового тексту, налагодження діалогічної взаємодії з ним з метою визначення важливості викладеного матеріалу для суспільного й особистісного розвитку.

Отже, компетентний читач – це людина, здатна здійснювати читацький і особистісний саморозвиток.

«Компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань тощо, здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до самореалізації, самовдосконалення і самотворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість названих умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра», – наголошує Анатолій Фасоля (Фасоля, 2017, с. 8).

Таким чином, вважаємо читацьку компетентність ключовою для різних галузей знань, а також підґрунтям для розвитку медіаграмотної особистості.

Серед країн-лідерок міжнародного порівняльного рейтингу оцінювання знань школярів PISA за 2015 р., котрий проводився Організацією економічного співробітництва та розвитку, як висновковує пані О. Даниско, увага також фокусується на ... «розробці нових форм, методів та засобів навчальної взаємодії; упровадженні технологічних інновацій» (Даниско, 2018, с. 19).

Окрім того, читацька грамотність впливає на розвиток обдарованості людини. О. Демченко переконана, що «за умови успішного сценарію розгортання творчого потенціалу, особистісної та професійної самореалізації талановитих дітей, у перспективі вони можуть стати безцінним людським капіталом держави, національною елітою. Від якості та кількості успішних і реалізованих талановитих громадян, які працюють у різних сферах суспільного життя, великою мірою залежить політичне й економічне благополуччя кожної країни, її статус у світовому співтоваристві» (Демченко, 2019, с. 4).

О. Ковальова вважає, що також варто послуговуватись і терміном наукова грамотність, який «є перспективним, освітнім концептом,

головним компонентом якої є природа науки» (Ковальова, 2021, с. 18-19).

Вагомим засобом формування й розвитку читацької компетентності є шкільний підручник. Т. Яценко наголошує, що «головне завдання підручників «Українська література (рівень стандарту)» для учнів 10-х і 11-х класів закладів загальної середньої освіти – зацікавити сучасного учня художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним засобом пізнання світу і себе в ньому, навчити самостійно здобувати і застосовувати знання, керувати власним читацьким і особистісним розвитком» (Яценко, 2019, с. 199).

Однак чинні підручники не реалізують повною мірою всього спектру завдань компетентнісного навчання.

О. Хома наголошує, що формуванню читацької навички ... сприяють нестандартні (ігрові) види читання. Зокрема, її спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках літературного читання засвідчило, що «такі види читання як: «Диктор телебачення», «Півник п'є водичку», «Намистинка», «Хвиля» у поєднанні із традиційними викликають інтерес до змісту тексту, до персонажів». Вона ж наголошує, що «інтерактивні методи навчання сприяють розвиткові креативного мислення, формують уміння працювати в парах, вислуховувати думку й позицію інших» (Хома, 2018, с. 221).

Наведемо приклад завдання для формування читацької компетенції. Пропонуємо учням текст.

Український хелловін або Велесова ніч: дата, історія, традиції, обряди, прикмети

В Україні вже багато років відзначають свято хелловін у ніч з 31 жовтня на 1 листопада. За легендою у цю ніч душі всіх померлих приходять на землю та блукають вулицями. Виявляється, в українців раніше був свій хелловін. Існував він за часів вірування у різних богів і звався Велесова ніч (в честь одного з язичницьких божеств). Святкувалась Велесова ніч так само з 31 жовтня на 1 листопада, коли душі усіх померлих спускались на землю.

У ніч на 1 листопада прийнято згадувати хороші речі про своїх померлих родичів, ставити свічку, аби їх душа знайшла дорогу до вашого дому та залишити на вулиці чи на підвіконні частування для потойбічних гостей. Найбільшою вдачею вважалося побачити у сні в цю ніч когось із померлих родичів.

Хто такий Велес?

Велес – це дохристиянський, язичницький бог. Його вважали богом мистецтва, музики, поезії, краси, таланту, щастя та любові. Він покровитель усіх творчих людей, волхвів, віщунів та ясновидців. А також опікун усього живого. Вважали, що саме він відповідальний за розквіт людської душі.

Також, Велеса вважали покровителем худоби. Вірили, що саме він навчив людей співіснувати з природою: обробляти землю, вирощувати зерно, пасти худобу та брати молоко. Він вчив не вбивати

тварину, а вчитись доглядати за нею, дбати про неї і за це брати у неї зстрижене хутро чи молоко.

Згідно віруванням Велес, перш за все – бог достатку. Тож наші предки шанували його так само сильно, як і Перуна, та ставились з повагою до традицій на Велесову ніч.

Які обряди існують на Велесову ніч?

Велесова ніч – це час містичний, тож люди вірили, що їх бажання у цю ніч можуть здійснитись. Записували їх на папірці і клали під подушку перед сном, промовляючи слова: «Темна ніч, заклинаю мені допомогти».

Велес, потрудися, загадане, появився».

Для того, аби дізнатись, вірна тобі друга половинка чи ні, потрібно було взяти її обручку, нанизати на нитку та підвісити, а якщо стоїть на місці – значить її вірність непохитна.

Обряд на достаток теж був доволі популярним. Потрібно було зібрати увесь дріб'язок в гаманці та роздати бідним, перед тим промовивши: «нехай мої гроші допоможуть всім, хто їх потребує. Навколо обернуться і до мене достатком повернуться».

Також наші предки вірили, що у цю ніч можна отримати відповіді на найскладніші питання. Для цього треба було на ім'я назвати померлого родича та звернутись до нього: «Сьогодні тобі в цей світ приходити – мені пораду приносити. Підкажи, як мені завершити справу».

Прикмети на Велесову ніч

Зазвичай, побачити мертвого родича у сні носило негативний характер та вважалося поганою прикметою, але тільки не у цей день. На Велесову ніч це навпаки – дуже добрий знак.

Не можна було у переддень позичати гроші, інакше винесеш із дому достаток і весь наступний рік будеш у скрутному становищі.

Дуже поганою прикметою вважалося, якщо незнайомець у цей вечір постукає у двері. Це означало, що хтось із мешканців будинку помре протягом наступного року. Такій людині у слід промовляли: «Охолонь, незнайомця слід, не вчинивши нам біди».

Попри популярну погану прикмету з чорною кішкою, у цей день її не так боялись, як чорну собаку. Запримітити таку біля дому – означало, що скоро з'явиться ворог, який буде псувати життя родині. Побачити білу собаку біля будинку, навпаки, означало що у родині буде новий товариш.

Святкування

У найдревніших предків була традиція у цю ніч запалювати багаття у найвищій точці їх земельної ділянки, стрибати через багаття. Також ходити по розпеченому вугіллі – цей процес символізував очищення тіла і духа від злих сил.

Також у вечір перед ніччю всіх мертвих влаштовували мовчазну вечерю: накривали стіл для себе і для померлих родичів, яких би хотіли

запросити до трапези, а під час вечері згадували про них хороші речі.

Назва Хелловін прижилась від англійського свята та перекладається як «ніч усіх святих». Хоча насправді це ніч усіх мертвих – просто таких змін назва зазнала уже в християнські часи. Це зумовлено тим, що язичники не боялись смерті і зустрічали її спокійно, а у християнських традиціях свято на честь мерців сприймалось з острахом, а спілкування з потойбічним світом засуджували. Тому з часом традиції та назва видозмінились.

У будь-якому разі, не зважаючи на те, як у різних релігіях ставляться до цього дня – немає нічого поганого у тому, щоб згадати своїх предків та віддати їм шану в ніч, коли приходять з потойбічного світу. Можливо, ви зміните свою думку, щодо іноземного походження свята та вирішите поставити свічку на підвіконні, як маячок для душі до рідного дому, чи навіть залишите для них частування.

Відповідаючи на питання, скористайтесь інформацією на попередній сторінці

Завдання 1. Як у давніх українців називалось свято з 31 жовтня на 1 листопада?

- А. Хелловін.
- Б. Ніч усіх святих.
- В. Велесова ніч.
- Г. Ніч потойбіччя.

Завдання 2 А. З якою метою наші предки розпалювали багаття, стрибали через нього та ходили по розпеченому вугіллю?

- А. Щоб мати достаток.
- Б. Щоб отримати відповіді на найскладніші питання.
- В. Цей процес символізував єднання з померлими.
- Г. Цей процес символізував очищення тіла і духа від злих сил.

Завдання 2 Б. Як вплинуло прийняття християнства на назву язичницького свята?

Завдання 3. Який з наведених обрядів не притаманний Велесовій ночі?

- А. Обряд на достаток;
- Б. Обряд на вірність;
- В. Записування бажань на папірці;
- Г. Обряд із дзеркалом.

Завдання 4. Попри популярну погану прикмету з чорною кішкою, у цей день її не так боялись, як чорну собаку. Чому люди боялись зустріти чорну собаку?

- А. Це означало, що родина стане бідною;
- Б. Це означало швидку смерть когось із родичів;
- В. Це означало, що скоро з'явиться ворог, який буде псувати життя родині.

У гугл формі такий опитувальник має такий вигляд:

Український хелловін або Велесова ніч: дата, історія, традиції, обряди, прикмети

Описание

1. Як у давніх українців називалось свято з 31 жовтня на 1 листопада? *

☐ А. Хелловін

☐ Б. Ніч усіх святих

☐ В. Велесова ніч

☐ Г. Ніч потойбіччя

2. З якою метою наші предки розпалювали багаття, стрибали через нього та ходили по розпеченому вугіллю? *

☐ А. Щоб мати достаток.

☐ Б. Щоб отримати відповіді на найскладніші питання.

☐ В. Цей процес символізував єднання з померлими.

☐ Г. Цей процес символізував очищення тіла і духа від злих сил.

Оцінювати рівень сформованості предметних читацьких умінь А. Фасоля пропонує двома способами: учневі пропонується система запитань і завдань – репродуктивних, пошукових, творчих, кожне з яких має свою «вагу» чи рейтинг. Кількість завдань необхідно добирати таким чином, щоб сума балів дорівнювала 12. Інший шлях: систему запитань і завдань можна формувати з розрахунку максимального охоплення вмінь, що підлягають перевірці (Фасоля, 2017).

Результати нашого дослідження підтверджують необхідність і важливість формування й розвитку читацьких умінь здобувачів освіти як провідної компетентності освіченої особистості, здатної конкурувати на ринку праці й у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Даниско О. В. Роль змішаного навчання в трансформації сучасної вищої освіти у контексті становлення інноваційної парадигми. *Педагогічний процес: Теорія і практика*. 2018. №4. С. 18–24.
2. Демченко О., Вацьо М. Пізнавально-синкретична складова в підготовці майбутніх вихователів до розвитку соціальної обдарованості дітей. *Педагогічна освіта: теорія і практика* / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип. 26 (1-2019). Ч. 1. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 64–70.
3. Ковальова О. А. Становлення поняття «Наукова грамотність» у термінологічному полі наукової освіти в англомовному науковому дискурсі. *Освіта та*

розвиток обдарованої особистості. 2021. № 2 (81). С. 18–24. **4. PISA:** читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. К.: УЦОЯО, 2017. 123 с. **5. Фасоля А.** Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 8–15. **6. Хома О. М.** Сучасні підходи до формування у молодших школярів читацької компетентності. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2018. Вип. 24 (1). С. 218–222. **7. Яценко Т. О.** Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 3 (326). С. 194–202. **8. Яценко Т. О.** Компетентнісний підхід як основа модернізації шкільної літературної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*: зб. наук. пр. / редкол.: О. І. Курок (відп. ред.) [та ін.]. Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2018. Вип. 2 (37). Т. 1 (Серія «Педагогічні науки»). С. 156–165.

References

1. Danysko, O. V. (2018). Rol zmishanoho navchannia v transformatsii suchasnoi vyshchoi osvity u konteksti stanovlennia innovatsiinoi paradyhmy [The Role of mixed learning in the transformation of modern higher education in the context of the formation of an innovative paradigm]. *Pedahohichnyi protses: Teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 4, 18–24 [in Ukrainian]. **2. Demchenko, O., & Vatsio, M.** (2019). Piznavalno-synkretychna skladova v pidhotovtsi maibutnikh vykhovateliv do rozvytku sotsialnoi obdarovanosti ditei [Cognitive and syncretic component in the preparation of future educators for the development of social giftedness of children]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 26, 1, 64–70 [in Ukrainian]. **3. Kovalova, O. A.** (2021). Stanovlennia poniattia «Naukova hramotnist» u terminolohichnomu poli naukovoï osvity v anhlomovnomu naukovomu dyskursi [Formation of the concept of «scientific literacy» in the terminological field of scientific education in English-language scientific discourse]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted person*, 2 (81), 18–24 [in Ukrainian]. **4. Vakulenko, T. S., Lomakovych, S. V., & Tereshchenko, V. M.** (Eds.). (2017). PISA: chytatska hramotnist [PISA: reading literacy]. K.: UTsOIaO [in Ukrainian]. **5. Fasolia, A.** (2017). Chytatska kompetentnist: shcho formuiemo, shcho i yak pereviriaemo y otsiniuiemo [Reading competence: what we form, what and how we check and evaluate]. *Dyvoslovo – Divoslovo*, 9, 8–15 [in Ukrainian]. **6. Khoma, O. M.** (2018). Suchasni pidkhody do formuvannia u molodshykh shkoliariv chytatskoi kompetentnosti [Modern approaches to the formation of reading competence in younger schoolchildren]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Osvita i*

*nauka» – International scientific journal «Education and science», 24 (1), 218-222 [in Ukrainian]. 7. Yatsenko, T. O. (2019). Rozvytok chytatskoi kompetentnosti uchniv litseiu u konteksti novoi paradyhmy shkilnoi literaturnoi osvity [Development of reading competence of Lyceum students in the context of a new paradigm of school literary education]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of LNU named after Taras Shevchenko*, 3 (326), 194-202 [in Ukrainian]. 8. Yatsenko, T. O. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova modernizatsii shkilnoi literaturnoi osvity [Competence approach as a basis for modernizing school literary education]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. T. 1. Seriya «Pedahohichni nauky» – Bulletin of the Glukhovsky National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Vols. 1. Series «Pedagogical Sciences», 2 (37), 156-165. Hlukhiv: RVV Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka [in Ukrainian].**

Цинько С. В. Читацька компетентність як основа формування медіаграмотної особистості

У статті досліджено особливості формування й розвитку читацької компетентності як основи медіаграмотної особистості здобувача освіти; розкрито сутність читацької компетентності як здатності особистості до сприймання й осмислення текстів, інформації з метою реалізації себе в суспільстві та майбутньому професійному житті. Представлено погляди вчених-методистів на читацьку компетентність. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку суспільства виникли окремі проблеми у формуванні читацької компетентності.

Ключові слова: читацька грамотність, читацька компетентність, наукова грамотність, медіаграмотна особистість, компетентнісний підхід, освіта.

Цинько С. В. Читательская компетентность как основа формирования медиаграмотной личности

В статье исследованы особенности формирования и развития читательской компетентности как основы медиаграмотной личности соискателя образования; раскрыта сущность читательской компетентности как способности личности к восприятию и осмыслению текстов, информации с целью реализации себя в обществе и будущей профессиональной жизни. Представлены взгляды ученых-методистов на читательскую компетентность. Установлено, что на современном этапе развития общества возникли отдельные проблемы в формировании читательской компетентности.

Ключевые слова: читательская грамотность, компетентность читателя, научная грамотность, медиаграмотная личность, компетентностный подход, образование.

Tsinko S. Reading competence as a basis for the formation of a media literate personality

The article examines the features of the formation and development of reading competence as the basis of a media literate personality of the student; the essence of reading competence as the ability of the individual to perceive and comprehend texts, information in order to realize themselves in society and future professional life is revealed. The views of methodological scholars on reading competence are presented. It was found that at the present stage of development of society there are some problems in the formation of reading competence.

Key words: reading literacy, reading competence, scientific literacy, media literate personality, competence approach, education.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Починкова М. М.